

VATTENSTÄNK

Nyhetsbrev nr 1, mars 2010 från Jordbruksverkets Vattenenhet

Annons:

Kurser kring rensning och underhåll av diken och vattendrag för entreprenörer under 2010

Under 2009 genomfördes fem kurser på temat rensning och underhåll av vattendrag runtom i landet. De blev mycket populära och nu inbjuds till ytterligare tre sådana kurser.

Läs mer om kurserna och om hur du anmäler dig på sidan 2.

Nytt tvärvillkor 2010 för bevattning

Det nya tvärvillkoret kommer att innebära att en lantbrukare som söker ett eller flera areal- eller djurbaserade stöd och inte följer de nationella bestämmelserna kring bevattning riskerar att få sitt stödbelopp reducerat.

Läs synpunkterna från vattenenhetens chef på sidorna 3–4.

Våtmarker – ett vapen mot övergödning?

En ny studie visar att Sveriges satsning på anlagda våtmarker totalt sett inte minskat utsläppen till havet i någon större omfattning under det senaste decenniet.

Läs om hur våtmarker kan göras bättre på sidorna 5–6.

Tema på Vattendagen 2010:

De svåra frågorna – sju osäkerheter i fortsatt svensk vattenförvaltning

Att ta fram en statusbedömning, ett åtgärdsprogram, en miljökonsekvensbeskrivning och en förvaltningsplan var ett både inspirerande och mödosamt arbete för Sveriges vattenförvaltning. Många svåra frågor formulerades på vägen, och flera fanns med på Hydrotekniska Sällskapets Vattendag 2010 på SLU i Uppsala.

Läs mer om tre av de svåra frågorna på sidorna 7–8.

Jennie Wallentin ny medarbetare på vattenenheten

Civilingenjör Jennie Wallentin arbetar sedan början av januari på vattenenheten i Jönköping.

Läs presentationen av Jennie Wallentin på sidan 8.

Jordbruksverket
Vattenenheten
551 82 Jönköping
Telefon 036–15 50 00

Ansvarig utgivare:
Informationschef
Jessica Alaniessé-
Karlsson

Annons:

Kurser kring rensning och underhåll av diken och vattendrag för entreprenörer under 2010

LRF har fått pengar från handelsgödselavgifterna för att utbilda lantbrukarna om den nya vattenförvaltningen enligt EU:s vattendirektiv. Arbetet omfattar fem delprojekt, varav ett gäller utbildning av dikesentreprenörer.

Kursen vänder sig till entreprenörer, lantbrukare och övriga som är intresserade av rensning och underhåll av diken. I kursen behandlas praktik, juridik och miljöhänsyn.

Det kommer att bli tre kurser under våren och kanske ytterligare något tillfälle under hösten med ca 50 personer i varje kurs. I vår kommer kurserna att hållas på Gamlebygymnasiet i Gamleby den 22 april och i Storvik väster om Gävle på Västerbergs Folkhögskola den 26 april. Ytterligare en kurs kommer att hållas i Kalix under våren men datum för denna är ännu inte bestämd.

Utbildningen kommer att genomföras i samarbete mellan LRF, Jordbruksverkets vattenenhet och Ekologgruppen. För mer information och anmälan till kursen i Gamleby <www2.jordbruksverket.se/dikninggamleby> resp. <www2.jordbruksverket.se/dikningstorvik> för anmälan till kursen i Storvik.

– Dikesrensningen kommer alltmer i fokus i arbetet med vattendirektivet, säger handläggaren Markus Hoffman på LRF. Det ställs allt större krav på att man rensar med stor hänsyn till miljön. Därför är de som utför rensningar av diken i jordbruket en viktig målgrupp för denna utbildning.

Det finns nu ett uppdämt behov för utbildning av entreprenörerna, eftersom dikningen har ökat kraftigt. F.n. är det mellan två och tre års väntetid i vissa delar av landet för lantbrukare, som behöver dikningshjälp. Under 2009 genomfördes fem kurser på temat rensning och underhåll av vattendrag runtom i landet. Kurserna var mycket populära och drog ett stort antal deltagare.

Lotta Carlsson

vattenenheten i Jönköping

Nytt tvärvillkor 2010 för bevattning

Från och med 2010 måste alla medlemsstaterna inom EU på ett eller annat vis koppla sina nationella bestämmelser om bevattning till systemet med tvärvillkor för jordbrukarstöden. Det nya tvärvillkoret kommer att innebära att en lantbrukare som söker ett eller flera areal- eller djurbaserade stöd och inte följer de nationella bestämmelserna kring bevattning riskerar att få sitt stödbelopp reducerat.

Jordbruksverket har beslutat att koppla detta tvärvillkor till 11 kap. miljöbalken och det är verkets stödavdelning som ansvarat för att få in en bestämmelse i Jordbruksverkets föreskrifter om direktstöd inför 2010. Det innebär att en lantbrukare som vid kontroll ertappas med att överträda den bestämmelsen ska få sina jordbrukarstöd minskade med 0 procent, 1 procent, 3 procent eller 5 procent beroende på hur allvarlig, omfattande och varaktig överträdelser är.

I december 2009 skickade Jordbruksverket en remiss till ett 50-tal organisationer och myndigheter om kompletteringar (exempelvis för bevattning) till förslaget till verkets nya föreskrifter om direktstöd. Mottagandet var blandat, bland annat avstyrkte LRF och uttryckte att tvärvillkor om bevattning leder till rättsosäkerhet, eftersom det i dag finns en otydlighet när det gäller kravet på tillstånd för bevattning. I januari 2010 tog verket beslutet om de nya direktstödsföreskrifterna (SJVFS 2010:4).

Instruktion och vägledning krävs för kontrollanterna

Innan det nya stödvillkoret kan tillämpas återstår att utforma en kontrollinstruktion och en vägledning för länsstyrelsernas kontrollanter, när de på ett systematiskt sätt ska kontrollera detta tvärvillkor. Det blir ett av totalt ca 200 tvärvillkor som kontrolleras hos minst en procent av de stödsökande lantbrukarna. Gissningsvis handlar det om besök på ca 750 svenska gårdar.

Vattenenheten deltog i arbetet med föreskriften och nu även med kontrollinstruktionen. På LRF:s kurser om bevattning under den gångna vintern har medarbetare från vattenenheten varit föredragshållare. På kurserna men även i andra sammanhang visar många lantbrukare oro för tvärvillkoren och ställer många frågor kring dem.

Miljöbalken kräver tillstånd eller anmälan men har flera undantag

Enligt 11 kap. 9 § i miljöbalken krävs det tillstånd till vattenverksamhet. Med vattenverksamhet menas bl.a. bortledning av grundvatten och vatten från vattenområden (ytvatten). För vissa vattenverksamheter kan i stället för att söka tillstånd en anmälan göras till länsstyrelsen. Det gäller till exempel uttag av ytvatten från vattendrag, när uttaget är max. 600 m³ per dygn eller max. 100 000 m³ per år. För annat vattenområde än vattendrag gäller uttag på max. 1 000 m³ per dygn resp. 200 000 m³ per år. Grundvattenuttag kan inte anmälas.

Undantagen från tillståndskravet gäller t.ex. vattentäkter för en- eller tvåfamiljsfastigheter eller för husbehovsförbrukning på en jordbruksfastighet. Ett viktigt undantag är att tillstånd eller anmälan inte behövs, om det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena.

Undantagsreglerna i miljöbalken gör att det i praktiken oftast inte finns något behov av att söka tillstånd eller att anmäla. Att söka tillstånd är en tidsödande och kostsam process, som kräver både teknisk och juridisk utredning av experter inom området.

Instruktionen ska inte provocera – kontrollanten bör konsultera vid frågor!

En av utmaningarna med att tillämpa tvärvillkoret blir frågan om hur man ska kontrollera den som bevattnar med yt- eller grundvatten och saknar tillstånd för detta. Är det kontrollanten som ska bedöma om det är uppenbart att varken enskilda eller allmänna intressen skadas?

Nu finns det ett utkast till kontrollinstruktion. Avsikten är att kontrollen av tvärvillkoret om bevattning inte ska provocera fram tillståndsansökningar där sådana inte behövs. Några principer har utkristalliserats under arbetet med utkastet: Om bevattningen pågått i flera år och ingen har klagat, är det sannolikt att varken enskilda eller allmänna intressen skadas genom denna. Tanken är dock att uppenbara ”objektivt verifierbara” överträdelse av miljöbalkens bestämmelser också ska betraktas som överträdelse av tvärvillkoret om bevattning. Vid minsta tveksamhet om hur miljöbalken ska tolkas är det viktigt att stödkontrollanten konsulterar länsstyrelsens experter inom området vattenverksamhet. Detsamma gäller när anmälningar om miljöbrott kommer in från allmänheten, t.ex. när någons brunn påstås ha sinat.

Vi räknar med att kontrollinstruktionen kommer att fastställas i juni. Sannolikt utvärderas tillämpningen i höst. Det är redaktionens avsikt att återkomma med en mer detaljerad beskrivning av instruktionen i nästa Vattenstänk.

Rekommendation – inte bevattningsförbud

När det gäller möjligheten att införa ett förbud mot att bevattna, så begränsas det av att det bara kan riktas mot en enskild verksamhetsutövare. Det går alltså inte att lägga generella bevattningsförbud inom ett vattendrag, område eller län. Länsstyrelser kan bara meddela rekommendationer om återhållsamhet med vattenuttag för bevattning, något som i media ibland felaktigt beskrivs som förbud. Om en lantbrukare fortsätter bevattna trots länsstyrelsens rekommendation om återhållsamhet kan det innebära risk för skada, vilket bör ge avdrag med hänvisning till tvärvillkoret om bevattning.

Mats Käll

chef på vattenenheten

Våtmarker – ett vapen mot övergödning?

En ny studie visar att Sveriges satsning på anlagda våtmarker totalt sett inte minskat utsläppen till havet i någon större omfattning under det senaste decenniet. Men de aktuella rönen bidrar väsentligt till kunskapen om hur våtmarker kan göra bättre nytta i framtiden.

Nu formas de svenska strategierna för hur utsläppen till havet kan minskas. Stora ansträngningar kommer att krävas för att nå Sveriges miljömål med 30 procents reducering av kväve och motsvarande 20 procent för fosfor.

Vägarna är många, allt från minskade utsläpp från kommunala reningsverk till bättre avgasrening och ändrade jordbruksmetoder. Att anlägga våtmarker är ett annat alternativ som provats genom åren.

Landskapets njurar

– Våtmarker är relativt billiga. Under de senaste tio åren har enligt uppskattning mer än 1 500 områden anlagts i södra Sverige. Vissa skapas för att öka den biologiska mångfalden, men merparten syftar till att vara ”landskapets njurar” där närhalter försvinner, säger Berit Arheimer, hydrologiforskare på SMHI.

Reningsdamn med överfall i odlingslandskapet. Avsikten är att vattnets uppehållstid ska öka i landskapet för att de naturliga reningsprocesserna ska kunna bryta ner mera av näringsämnena i vattnet.

Foto: Göran Molin, Jordbruksverket

En ny studie har tittat närmare på hur effektiva våtmarkerna egentligen har varit för att minska övergödningen. Resultaten visar att de generellt sett inte haft någon stor effekt på kväve- och fosforbelastningen. Beräkningarna pekar på en total minskning med en halv procent, sett över en tioårsperiod.

– Våra beräkningar ger en mycket låg avskiljning i snitt för södra Sverige. En av orsakerna kan vara att många anläggningar inte är optimalt placerade, säger Berit Arheimer.

Läge, utformning och skötsel viktiga

Den nya studien ökar väsentligt kunskaperna för att bedöma den renande förmågan, men också för att maximera effekten, exempelvis när nya våtmarker anläggs. Våtmarkens läge, utformning och skötsel är mycket betydelsefull, men också faktorer som mängden vatten och den koncentration av näringsämnen vattnet har som rinner in i våtmarken.

Analysen pekar på att våtmarkerna får störst effekt i områden med hög belastning, beroende på bland annat jord- och markanvändning och befolkningstäthet. De gör också störst nytta på de platser där det inte finns större sjöar och vattendrag längre nerströms.

En stor del av arbetet bakom analysen har bland annat varit att kartlägga våtmarkernas placering i avrinningsområdena, hastigheterna på genomströmmande vatten och våtmarkernas djup och storlek – faktorer som varit ingångsdata till beräkningarna.

– Beräkningarna har stora osäkerheter, men känslighetsanalyser med olika antaganden visar att slutsatserna är riktiga. Men mer forskning behövs på området, bland annat arbetar vi vidare med modellförbättringar. Vi behöver också fler mätserier på in- och utflöden och bättre höjd- och markdatabaser.

Analysen avser våtmarker som är anlagda i södra Sverige under åren 1996–2006. Resultat redovisas både för utsläppseffekter lokalt kring våtmarkerna och för utsläpp till havet. Arbetet har bedrivits på SMHI inom ramen för programmet SMED, på uppdrag av Naturvårdsverket.

Ingrid Gudmundsson, SMHI

Källa: SMHI:s tidskrift Medvind, som välvilligt lämnat tillstånd till publiceringen

Tema på Vattendagen 2010:

De svåra frågorna – sju osäkerheter i fortsatt svensk vattenförvaltning

Sveriges vattenförvaltning avslutade nyligen den första förvaltningscykeln på sex år när regeringen tog beslutet om den allra första förvaltningsplanen. Att ta fram en statusbedömning, ett åtgärdsprogram, en miljökonsekvensbeskrivning och en förvaltningsplan var ett både inspirerande och mödosamt arbete. Många svåra frågor formulerades på vägen. Flera sådana frågor fanns också med på dagordningen för Hydrotekniska Sällskapet Vattendag 2010 på SLU i Uppsala. Här skriver limnologen Gunilla Lindgren på Länsstyrelsen i Uppsala om tre av dem.

– Fokusera åtgärderna mot kväve eller fosfor eller båda för att rädda Östersjön?

Lars Håkanson på Geocentrum, Uppsala universitet presenterade den frågan och ställde följdfrågan om vi ska eller inte ska reducera våra kväveutsläpp. Detta har diskuterats i många år. Målet för Östersjölandernas miljöministrars och EU-kommissionens gemensamma åtgärdsplan *Baltic Sea Action Plan* (BSAP) är att Östersjön ska nå god ekologisk status senast 2021. Lars Håkanson kritiserade starkt MARE-modellen, som använts för att förutsäga reduktionsbetinget för Östersjön. Hans egna beräkningar visade hur man till och med kan nå lönsamhet samtidigt som Östersjön räddas. Hans huvudsakliga budskap var att Östersjön är fosforbegränsad och att man genom att kräva kvävereducering inte bara genomför verkningslösa åtgärder utan också riskerar att hela Sveriges jordbruk måste läggas ned. Håkansons slutsatser är att BSAP måste göras om, eftersom reduktionsbetinget för fosfor och kväve bygger på en felaktig modell.

Vi som arbetar med vattenförvaltningen konstaterar att vårt dataunderlag i sex år varit långt ifrån tillräckligt för att ge en tillfredsställande bild av status, miljöproblem och kostnadseffektiva åtgärder. Vår ambition är att ta fram åtgärdsprogram med relevanta åtgärder för både fosfor och kväve utan att svenskt jordbruk måste läggas ned. Vattenförvaltningens reduktionsbeting för god ekologisk status i våra inlandsvatten och kustområden ligger helt i linje med BSAP och därför känns det reduktionsbeting som Sverige åtagit sig riktigt och rättvist.

– Vad händer med havets nivåer?

Carin Nilsson från SMHI presenterade flera scenarier för hur havets nivå förväntas att stiga till följd av polarisarnas avsmältning och havets uppvärmning. Det finns observationer som oroar och som ger anledning till beredskap inför en stigande havsnivå. I dag är uppfattningen att havsytan kan komma att stiga med cirka en meter fram till 2100 vilket för Sveriges del innebär att landhöjningen helt eller delvis kompenseras.

Inom vattenförvaltningen arbetar vi förebyggande med havsnivåändringen och tar hänsyn till den, när vi diskuterar åtgärder. Till exempel diskuteras Mälarens reglering intensivt just nu. En havsnivåhöjning innebär ju eventuellt att bräckt vatten tränger in i Mälaren och äventyrar dess funktion som vattentäkt.

– Egenkontroll för vattenverksamhet – vad odlingslandskapets aktörer bör leva upp till

Denna svåra fråga, presenterad av Anne Thorén på Naturvårdsverket, handlar om vattenverksamhet. Vad är då vattenverksamhet? Svaret är: ett juridiskt-tekniskt begrepp som regleras och

definieras i miljöbalken. Exempel på vattenverksamhet är markavvattning, infiltration, grävning och dämning. För vattenverksamhet krävs alltid ett tillstånd eller en anmälan. För att få tillstånd för en vattenverksamhet ska fördelarna överstiga nackdelarna i en samhällsekonomisk nytta, framtida vattenverksamhet inte försvåras och hänsyn tas till fisket.

Verksamhetsutövaren har rätt att rensa och skyldighet att underhålla men får inte samtidigt orsaka skada. Denne har också ansvar för att planera och kontrollera sin verksamhet. Tillsynsmyndigheten arbetar med tillsyn för att säkerställa verksamhetens syfte i miljöbalken.

Effekterna i våra vatten av vattenverksamheterna leder till stora miljöproblem, som i många fall hindrar att ett vatten når god ekologisk status. Åtgärder för att förbättra den fysiska miljön i vatten leder oftast till krav på omprövning av vattenverksamheten, vilket i sin tur innefattar juridik och betalningsansvar, ibland också skadeståndskrav. Processen är tung, och arbetet går långsamt. Vi på vattenförvaltningen efterlyser därför att lagstiftningen ses över för att underlätta denna process i framtiden.

Egenkontrollen är nog å ena sidan ett underskattat verktyg för att förbättra vattenmiljön i påverkade vatten. Å andra sidan kräver den ökade resurser på tillsynsmyndigheten.

Gunilla Lindgren

Länsstyrelsen i Uppsala län

Jennie Wallentin ny medarbetare på vattenenheten

Jennie Wallentin

Civilingenjör Jennie Wallentin arbetar sedan början av januari på vattenenheten i Jönköping. Jennie, som är 34 år, arbetade tidigare på konsultföretaget Sweco i Stockholm, först med ärenden om vattenkraft men senare också om dag- och ytvatten. Hon har också varit ansvarig för dagvattenhanteringen inför projekteringen av den stora väglänken Förbifart Stockholm.